

33 INHEMSK LITTERATUR.

Litteraturblad n:o 11, november 1855

13. LÄROBOK I VERLDSHISTORIEN AF THEODOR DIELITZ, ÖFVERSATT OCH DELVIS BEARBETAD EFTER NIONDE TYSKA UPPLAGAN AF R. A. RENVALL. HELSINGFORS 1855.

Det hör just icke till de angenäma sysselsättningarne, att taga kändedom om läroböcker af det kompendiösa slag som denna; och vi måste äfven, under det vi rekommendera boken till begagnande, afsäga oss all granskning af de i densamma möjligen förekommande origtigheter. 10

Vår öfvertygelse om ordning för historiens lärande är, att början bör göras med biografiska skildringar, att derefter något kompendium bör genomgå och sist en utförligare verldshistorie läsas – allt inom skol- och gymnasiikursen. Ett lämpligt kompendium för en läsning i denna ordning har hittills saknats. Ty de i skolorna begagnade äro af det omfång, att nu hela kursen måste stadna vid kompendii läsning.

Närvarande bok har visserligen ett i vår tanke hufvudsakligt fel, att nemligen innehålla för mycket. Förf:s force synes hafva varit, att inom minsta möjliga utrymme sammantränga största möjliga antal data. Vi tro, att det vid bearbetningen varit en väsentlig förtjenst, om Hr Renvall gjort verldshistorien i detta hänseende litet fattigare; hvaremot han haft skäl, att här och der göra beskrifningen litet utförligare. Ty det förstås, att mängden af data på dessa tie ark inkommit på bekostnad af framställningens tydlighet. 20

T. ex. Englands historia från 827 till 1377 upptager 3/4 sida. Inom detta utrymme har nu lärjungen öfver *tjugu* årtal att lägga på minnet. De flesta årtal förekomma dessutom två gånger, t. ex. »Vilhelm II (1087–1100) och Henrik I (1100–1135)» – ett öfverflöd, som genomgår hela boken. Man kan här af sluta, hvilken massa af årtal lärjungen har att inpregla, förrän han hinner de tie arken till slut. En måttlig beräkning ger 2 000 årtal. Och verlden har dock enligt vanlig kalkyl icke stått fulla 6 000 år. Att kunna Hr Dielitz verldshistoria, vore således, att nära nog »känna alla årtal från verldens begynnelse», såsom en professor fordom definierade sin historiska kunskap. 30

Af hela framställningen synes, att meningen är, att läraren bör muntligen suppleras, hvad i läroboken brister. Och denna har en stor förtjenst deri, att den öfverallt ger läraren anvisning på, hvad han bör upplysningsvis tillägga. Begagnas alltså läroboken rätt, så bör den mening för mening högt uppläsa, och det upplästa af läraren utläggas under hänvisning till samtida tilldragelser, *genom frågor* till lärjungarne, så mycket ske kan. Först härefter bör det genom gångna läsas som lexa. Men ännu en sak – läraren bör då äfven låta lärjungarne under förberedelsen i sina böcker öfverkorsa ungefär tvåtredjedelar af årtalen, eller så bortåt, med rättighet naturligtvis för de lärjungar, som dertill ega förmåga, att läsa äfven under korstecknen. Sålunda begagnad torde läroboken med mycken fördel kunna följas i skolorna. 40

Ty den har ännu en annan förtjenst, att nemligen framställa verldshistorien som ett sammanhängande helt, allt under så noggrannt iakttagande som möjligt af den synkronistiska ordningen. Mot dess afdelningar och underafdelningar kan med skäl intet invändas. I vår tanke bevisa de tvärtom för Förf:s verkligen stora insigt i sitt ämne. Att en del pragmatiska utläggningar deremot utfallit nästan tåpiga, torde böra tillskrifvas mera oaktsamhet, än oförstånd. En klok lärare skall veta att rätta och förbättra, der behof göres. 50

Till önskningsmål för en ny upplaga hörer, att bearbetaren måtte på

bekostnad af Tysklands stundom föga verldsvigtiga politiska historia utvidga kapitlet om Sveriges för vårt land viktigare häfder och tillägga helst aldrig så litet om Finland, som i denna upplaga är bortglömdt. Äfven synes en verldshistoria, som totalt ignorerar vetenskap och litteratur, hafva ett trängande behof, att i detta hänseende göras om.

Språket i öfversättningen är otadeligt godt.

10 14. FÖRSÖK TILL SATSLÄRA, HUFVUDSAKLIGEN MED AFSEENDE Å SVENSKA SPRÅKET. ÅBO 1855.

Denna skrift saknar icke sina förtjenster, ehuru den genom sin art icke just kan innehålla något nytt. Dess allmänna uppställning är såtillvida god, att exemplen föregå och förklaringarne följa efteråt, hvarigenom den lärare, som begagnar densamma, borde uppmanas, att vid exemplens genomgående leda lärjungen till egna förklaringar öfver det förekommande och först derefter låta honom läsa författarens förklaringar och definitioner, för att vinna ett noggrannare uttryckssätt och för bättre minnes skuld.

20 De första fyra sidorna »Inledningen» äro det sämsta i boken, icke genom något för författaren egendomligt sätt att se sakerna, utan genom hans vandrande i de gamla spåren. T. ex. när det säges, att »genom ordens behöriga hopställande uttryckes en begriplig *tanke*», så har, det påtagliga i »hopställandet» oberäknadt, Förf. betagit sig möjligheten att säga, hvad då ett ord är. Ordet *sats* är väl en begriplig tanke för den, som förstår dess betydelse – ehuru det i detta Försök till satslära blir odefinieradt; ty man kan väl icke kalla följande dictum: »Satslära är en framställning om satsens natur och sammansättning, så att en begriplig tanke uttryckes» för en definition på satsen. Ehuru man
30 å andra sidan icke kan säga, hvarföre orden, »så att» etc. här fått en plats och gjort det hela till en omening. Förvändt är det också, att låta Substantivum vara »namn på *ting* (person, djur, sak)». Förvändheten ligger deri att kalla person, Gud, odödlighet, ande, vilja, historie m. m. för *ting*. Äfvenså har man svårt att fatta, huru satserna: »huset är vackert», »soldaten stupade», »afund vanhedrar menniskan», uttrycka någon *handling*, hvilket de dock enligt Förf:s definition på verbum borde göra. Följande definition: »De ord hvilka uttala en bestämning, som grundar sig på ett räknande, höra till den ordklass, som kallas Numerale (Räkneord)» – vittnar just icke, att Förf. har fallenhet för
40 skriftställereri. Af lika sammansättning är definitionen på objekt sid. 14 m. fl.

I egentliga Satsläran äro, så mycket vi vid ett flygtigt genomseende kunnat finna, misstagen icke många. Bland dem må vi anmärka, att Förf. sid. 7 icke anser pronomina demonstrativa och relativa i stånd att utgöra subjekt i en sats, äfvensom han sid. 16 utesluter relativa från de adjektiva pronominernas antal. Hvari konklusiva satser skilja sig från de underordnade, torde blifva svårt att nöjaktigt utreda. Förf:s definition på mening skulle också, om den antoges, gifva anledning till bra täta punkter.

50 Till bokens förtjenster hör, att framställningen öfverhufvud är kort och temligen tydlig, samt att ämnet är så fullständigt utlagdt, som begäras kan. Vi måste dock bekänna, att det förefaller oss, som skulle saken öfverhufvud kunna framställas enklare. Då likväl denna skrift torde vara den enda i Finland utgifna och för behofvet i landets skolor tillgängliga satslära, bör man hoppas, att den skall föranleda till ett

allvarligare inlärande af det ofta mer än tillbörligt försummade läroämnet.

15. FINLANDS ROFDJUR MED KOLORERADE PLANCHER. ÅBO 1855.

Om denna lilla bok har man svårt att säga något godt. Finlands rofdjur beskriver den icke, utan blott de fyrfotade bland dem. Plancherna förtjenar icke att kallas kolorerade, ehuru de eljest äro så goda ungefär, som de i barnböcker brukas. Någon barnbok är boken likväl icke; ty dertill är beskrifningen, troligen en kompilation ur något större arbete, alltför torr och mager och redogör dock för sådant, som icke tillhör barnböcker. För mera försigkomna läsare bland den bildade klassen synes den äfven vara öfverflödig, emedan de lätt hafva tillgång till mera omfattande och bättre djurbeskrifningar. Kanske är dess bestämmelse, att såsom den Finska upplaga, *Suomen maan pedot*, tjena till läsning för allmogen. Men äfven för detta ändamål hade den kunnat och bort vara mera rik på inhemsk erfarenhet och skrifven i helt annan ton. Vi vilja dock icke bestrida, att icke boken i brist på bättre kan tjena allmogen till en nyttig och nöjsam läsning.

10

20

16. STUSSAREN MED PERKUSSIONSANTÄNDNING, DESS BESKRIFNING, VÅRD OCH RENGÖRING, SAMT I SAMMANHANG DERMED OM SKJUTKONST MED KULA, AF J. J. MÆXMONTAN. ÅBO 1855.

Det är en glädje, att få anmäla detta med mycken omsorg och, som det synes, med god sakkännedom sammanskrifna lilla arbete. Förf. har förut gjort sig känd genom skrifter i jagtväsendet – skrifvt »Om stöfvaren» om »Dubbelbössan» om »Orrjagt med Bullvan». Huru beskaffade dessa skrifter äro, känna vi icke. Men den närvarande är rätt intressant att läsa äfven för en icke kännare och innehåller förklaringar och lärdomar, som till stor del torde vara nya för de flesta jägare i vårt land. Beskrifningen på olika slags stussare för krig och jagt och läran om skjutningen t. ex. kunna med nöje läsas af hvar och en. Efter det stora bombardementet hörde man här i Helsingfors alla menniskor tala om »parabler», om hvilka förunderliga ting man förut aldrig vetat en smula. Af Hr Mæxmontans bok kan nu hvar och en lära sig, huru det kommer till, att en afskjuten kulas bana blir parabolisk. Jägare ex professo kunna här lära sig känna bästa formen på ett gevär i aldra minsta detalj, lära sig välja och profva krut, stöpa kulor, göra fetlappar, ladda, skjuta, rena och bevara geväret m. m. För dem har boken den stora förtjensten att vara så fullständig och så i detalj gående, att dessa delar af densamma för icke-jägare innehålla för mycket. T. ex. under rubriken *Laddning* förekommer: »laddningssättet; varning emot kulans för hårda ansättning, och märke på laddstocken, som utvisar, att kulan hunnit ned på krutet; knallhattens påsättande; laddning på stussaren hålles vänd med kolfven rätt uppåt; lodbössans laddning; luftens sammanpressning under laddningen kan lätt pneumatiskt antända krutladdningen; krigsrefflan laddas från patron; Finska gardets likasom Grenadierbataljonens patroner; laddhammare; krutmått, förenadt med tratt; iakttagelser vid krutets ifyllande i krutmått, äfvensom dess tvärlinje; nödvändigheten att ladda på brand; förladdning och dess nytta; krutets olika verkan i löst tillstånd eller om det är inneslutet i ett trångt rum; om krutets förbrinnande i

30

40

50

pipan och dess verkan på kulan; pipans sprängning; försigtighet vid knallhattens påsättande och förekommande af klickning m. m.; laddning i olika ställningar; laddningens utförande af annan person.»

Vi hafva afskrifvit denna ringa del af innehållsförteckningen med afsigt att visa, att boken för militärer isynnerhet vid skarpskyttebataljonerna innehåller lika mycket nyttigt som för jägare. Vore icke innehållsförteckningen under rubriken Skjutning för lång att här intagas, skulle dess anförande än mera vittnat för bokens gagnelighet äfven för de krigande skyttarne.

10 Trädsnitt i texten öka framställningens tydlighet.

Emedan mången läsare gerna torde vilja veta, hvori de så mycket omtalade minié-gevären skilja sig från andra lifsfarliga gevär-tingestar, låna vi här Författarens beskrifning öfver deras inrättning. För dess rätta uppfattning böra vi ur det föregående i boken tillägga, att minié-geväret är ett så kalladt kammarladdningsgevär, i hvilket krutkammaren befinner sig i svansskrufven och är af en något mindre diameter, än den öfriga pipan. Krutladdningen inlägges här genom en öppning, som åter tillslutes och för ändamålet har sin egna mekanism. Kulan åter är så jemnt afpassad efter pipan, att den lätt halkar ned till
20 dess botten och stannar mot krutkammarens kant. Alltså behöfves ingen laddstock, om vi eljest af föregående beskrifningar rätt förstått saken; det öfriga inhemtas af följande:

»Fransyska kaptenen Minié har sin kula baktill cylindriskt formad, men framåt utlöper den uti en trubbigt afrundad spets, så att densamma uti det hela har en fingerborgs form. Likasom med den Thouveninska stussaren, så halkar denna kula med lätthet ner i loppet¹. Dess nedersta, emot krutet vända sida eller botten är slät eller platt, men likvisst försedd i midten med en konisk fördjupning,
30 hvilken intränger ungefär 3/8:dels tum djupt i kulan. Den afrundade spetsen likasom denna fördjupning verka nu för det första, att denna kulas tyngdpunkt faller mycket längre framåt än den Thouvenin'ska spetskulans, hvarjemte stötkraftens träffningspunkt flyttas närmare denna tyngdpunkt, och just deruti måste Minié'ska systemet anses vara ett stort värdefullt framsteg, emedan säkerheten att träffa otvifvelaktigt härigenom befordras. Den koniska fördjupningen i kulan har dertill ännu ett annat ändamål. Densamma är tillsluten i mynningen med en inpassad liten hatt af jernbleck, och så snart som krutet exploderar, så indrifves denne hatt inuti kulan ända till
40 fördjupningens botten, och som denna fördjupning nertill blir trängre, så måste härigenom kulans yttre omfång utvidgas samt inpressas uti refflorna. Och till underlättande af denna inpressning, löpa tvenne smala ränder eller refflor rundtomkring på kulans yttre nedra sida, litet aflägsnade ifrån hvarandra, men parallelt med botten. – I stället för hatt nyttjas också en jern stötspegel (Culot), inpressad i den cylindriska utborrningen. Af krutets framåtdrivande kraft indrifves spegeln uti ihåligheten, hvarigenom kulans cylindriska del utvidgar sig till samma form som loppets väggar, samt sålunda tvingas uti refflorna, äfvensom att sedermera följa dem. –
50 Jag har sett ännu en sorts nyare kulor, der både hatt och spegel äro bortlemnade; och deremot uppstiger inifrån urhålkningens botten en tapp, spetsig emot ändan, eller en kon, beräknad att fördela krutkraften, så att kulans cylindriska del deraf utvidgas. Denna

¹ Fetlapp begagnas ej.

kulas spets är dock ej formad alldeles fingerborgslik, utan närmar sig mera till spetskulans. – För att ännu mera befordra det lufttäta sammantryckandet emot den inre väggen eller pipans lopp, aftager reffloras djup så betydligt emot mynningen, att då de vid utgången äro vid pass 1/2 hundraedels tum djupa, så äro de deremot vid svansskrufven 2 hundraedels tum djupa. Uti Frankrike äro numera Les Chasseurs de Vincennes (Vincenner Jägarene) försedda med Minié-stussare, hvilka för öfrigt ej hafva undergått någon väsentlig förändring i jämförelse med de äldre refflade perkussionsgevären; till och med låsen hafva blifvit såsom förut.

10

Beträffande säkerheten att träffa, så tyckas Tändnålsstussaren och den Thouvenin'ska kunna ställas i jernbredd med hvarandra. Man har uppnått med båda en verksam skottvidd på 600 steg, ja till och med på 800 steg, emot slutna taktiska kroppar. Minié-geväret åter tyckes emedlertid öfverträffa de båda förutnämnda uti säkerheten att träffa, hvilken höga grad af fullkomlighet kan tillskrifvas Minié-kulans nya construction. Skottviddens gräns tyckes först slutas der, hvarest skyttens öga ej mer kan fatta målet, då följaktligen också hvarje förnuftigt bruk af eldvapen för handen måste upphöra.

20

Det Engelska nya infanterigeväret, construeradt efter Minié'ska systemet – Minié-Riffle – , väger med bajonett 10 skålp. 6 uns Engelsk vigt, har 4 breda något runda refflor, och har det stående sigtet stäldt att begagnas på ett visirskott-afstånd af 100 Yards, samt det högsta sigten, för en visirskott-vidd af 905 Yards. Men kulan väger också nära 4 lod, eller nästan dubbelt så mycket som Hannoverska infanterigevärets spetskula».

European Kartta. Denna karta, som utdelats jemte Suometar och äfven säljes i bokhandeln, är icke blott den bästa Finska karta, som hittills sett dagen, utan tål äfven jämförelse med andra kartor i samma format. Tydlighet och precision lemna föga öfrigt att önska. För vår del skulle vi dock ansett, att ett mindre antal ortsnamn varit tillräckligt, då något större stilar kunnat utan skada för tydligheten begagnas, medan nu stadsnamnens läsning måste för äldre och mera svagsynte personer vara högst mödosam. De upptagna orterna äro icke heller alltid väl valda. Så t. ex. saknas Glasgow och Sheffield, medan Whitehaven och Northampton m. fl. på kartan finnas. Men dessa fel äro jämförelsevis ringa, och företaget och dess utförande förtjena all heder.

30

Af ett tillkännagifvande i Suometar finna vi, att föläggaren är sinnad låta Asiens karta följa och troligen derefter öfriga verldsdelars. För vår del skulle vi tro, att en god globkarta vore för öfriga verldsdelar, Asien inberäknadt, fullt tillräcklig, eller kanske än hellre en verldskarta i Mercator's projection. Deremot vore en berg- och flod-karta för Europa högst behöflig, och dubbelt nyttig, om densamma utan alltför stor kostnad kunde färgläggas med tontryck, till utmärkande af hög- och lågland.

40

Ef *European Kartta* skall endast ett ringa antal i bokhandeln återstå.

17. HANDBOK FÖR DEN FÖRSTA UNDERVISNINGEN I HISTORIE. BIOGRAFIER. I. GAMLA TIDEN. ÅBO 1855.

50

Sedan vi redan afslutat ofvanstående korta förteckning på den inhemska pressens nyaste alster, få vi mottaga denna för skolundervisningen högst välkomna Handbok.

Man torde kunna antaga, att öfvertygelsen om gagnet af den första historiska undervisningens meddelande genom biografiska skildringar redan bland skollärare är nog allmän; och det torde endast vara saknaden af lämplig läsebok, som hindrat införandet af denna undervisningsmetod både i de offentliga och enskilda skolorna.

Välkommen i hög grad borde därför denna bok vara. Åtminstone skola enskilda läroanstalter och fruntimmersskolorna, som vi hoppas, isynnerhet veta att draga fördel af densamma, äfven om det skulle erfordra någon tid, förrän de offentliga läroanstalterna komma sig till att följa exemplet.

Boken är dels öfversättning dels bearbetning af ett Tyskt arbete: »Handbuch für den biographischen Geschichtsunterricht von Karl Schwartz». Om valet av biografier och deras ordning kan intet annat än godt sägas. Endast bokens början med *Semiramis* förefaller illa vald, och hade hela personen utan saknad kunnat bortfalla. Hvad man deremot verkligen saknar, är någon kort inledning före hvarje särskild serie af biografier, ur hvilken lärjungen kunde inhemta något om de länders naturförhållanden och de folks seder, som de beskrifna personerna tillhöra. Ty såsom det nu är, sväfvade dessa personer så att säga i luften, och om lärjungen gör sig någon föreställning om det land och de förhållanden, i hvilka de lefvat, tager han säkert sin egen småstad och sin omgifning till mönster för desamma; och då han hit försätter Greklands och Roms hjeltar, komma de sannerligen att der göra en underlig figur för hans fantasi. Men denna brist torde äfven finnas i originalet. Dock hade äfven bearbetaren bort ledas till insigt af densamma, om han närmare betänkt, hvad han sjelf i företalet anfört ur Skoltidningen rörande fordringarne på en läsebok, sådan som den ifrågavarande.

Biografierna äro öfverhufvud för ändamålet väl skrifna, innehållande mycket anekdotiskt, såsom lämpligt är för den ålder, för hvilken de äro ämnade. Framställningen är jemn och dock liflig, och stilen i sin art pregnant. Mot språket kunde små anmärkningar göras; men de äro vid det helas otadliga beskaffenhet af föga vikt. Med tacksamhet lyckönska vi bearbetaren till det goda val, han gjort, och till det lyckliga sätt, hvarpå han fyllt sin andel vid bokens utgifvande – med den tacksamhet, hvarje barnens vän bör egna honom för den möjlighet, han öppnat dem, till befrielse från den all håg mördande historiska kompendiiläsningen med sina döda namn och årtal utan all ända.

Äfven förläggarenes Hrr J. W. Lillja's & C:o goda nit bör erkännas, så mycket mer som detta förlagshus numera synes vara det enda i landet, som vågar sig på förlag, vid hvilka uppmuntran af inhemskt författareskap kommer i fråga.

J. V. S.

34 UTLÄNDSK LITTERATUR.

Litteraturblad n:o 11, november 1855

DEUTSCHE MYTHOLOGIE VON JACOB GRIMM. 3: E AUFLAGE. GÖTTINGEN 1854¹.

¹ Red. vågar tro, att ingen läsare skall anse denna anmälan vara för bladet olämplig, ehuru dess föremål är både gammalt och strängt vetenskapligt. Den är lånad ur *Athenæum Français* och skriven af Hr Sasonoff, en medarbetare, som vanligen lennar bladet meddelanden öfver den Ryska och öfriga Slaviska litteraturen.